

Қазақ балаларын оқуға шақыруда алғашқы дала қоңырауы болып соғылып, ұстаздың ағартушылық қызметі орыстың оқымысты миссонерлері, өзінің достарының тікелей басшылығымен жүрді. Бұл кезең Ресейдің қазақ жерін жаулап алу саясаты жүріп жатқан, отарлау саясатының бастау алған уақыты болатын.

Патшалы Ресей саясаты үшін осы орайда, еліне барынша таңымал Ыбырай сынды өз қазағынан шыққан білімдар жандар таптырмайтындай тұлға еді. Ал, кемеңгер ағартушы – ұстаз қазақтың көзін ашу үшін орыстың білімдарларының көмегіне сүйенді. Орыс білімін дала қазақтарының өміріне бейімдеп, ұлттық сипат бере отырып қана қазақ балаларына беруге ұсынды. Кезінде Б.Алтынсариннің ағартушылық қызметін қазіргі егемен ел жағдайы деңгейінен санаушылар, оған «қазақты орыстандырушылардың бірі» деп қарайды. Бірақ, ұлы ағартушы – ұстаз бірден бір дұрыс жолды таңдады, оның қазақ тарихында алатын орны, өмірі мен қызметі және рухани мол мұрасы ғалымдардың зерттеу жұмысына арқау бола бермек.

Бұл жайға арнайы тоқталып отырғанымыз – педагогика ғылымдарының кандидаты, Арқалық қаласындағы Ыбырай Алтынсариннің мемориалдық – педагогикалық музейін ұйымдастырушылардың бірі, Құрмет орденді, СССР және Қазақ ССР Халық ағарту ісінің озық қызметкері Әсет Исламғалиұлы Ламашев кезінде «Ыбырай Алтынсарин және оның орыс достары мен ізбасарлары» деген кітап жазып қалдырған болатын.

Әсет Ламашевтың бұл кітабында қазақтың ұлы педагогі Б.Алтынсариннің өмірі мен ағартушылық қызметі жөнінде сөз болады. Кітапта Ыбырай Алтынсаринмен пікірлес болған, кезінде дұрыс ақыл – кеңес берген достары мен педагогикалық ой – жүйесін, ағарту саласындағы барша жұмысын насихаттаған, қолдаған, таратқан орыс және басқа ұлттардан шыққан ғалым – педагогтер және ағартушы қайраткерлер туралы деректерге де кеңінен орын беріл-

ген. Аталмыш еңбекте аттары аталып, сөз болатын Ыбырайдың орыс достары, орыстың мандай алды ғалымдары еді.

Шығармада негізінен, үш басты мәселе сөз болады. Бірінші, қазақ және орыс халықтарының достығындағы оқу – ағарту ісі, екінші, Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық қызметі, үшінші, Ыбырай еңбегі арқылы қазақ даласында оқу – ағарту ісінің алғашқы қадамдары, оның дамып қалыптасуына байланысты деректер берілген.

Ыбырай Алтынсариннің орыс достары дегенде шығыстанушы екі ірі ғалым В.В.Григорьев пен Н.И.Ильминский ойға оралады.

В.В.Григорьев – генерал, Петербург университетінің профессоры, ғұлама ғалым. В.Григорьев Орынбор шекара комиссиясының председателі болып істеген жылдары Ыбырайдың атасы Балжожа Жаңбыршымен таныс болып, араласқан. И.Ильминский болса, орыс халқы тілдерінің білгір маманы, Қазан университетінің профессоры. Ыбырайдың орыс достары осылардай білімпаздар еді. Олардың негізгі ниеті миссионерлік, яғни, қазақ елін орыстандыру болатын. Кеңестік кезеңде бұл ойды ашып жазып, ашып айтуға мүмкіндік жоқ еді.

Әсет аға Ламашев «Ыбырай Алтынсарин және оның орыс достары мен ізбасарлары» зерттеу еңбегін жаза отырып, өз мақсатынан шықты.

Ұлы ағартушы – ұстаздың өмірі мен ағартушылық қызметін кеңінен насихаттай білді. Шығармада үш басты мәселе сөз болады: халық және орыс халықтарының рухани қатына-

стары, оқу – ағарту ісі және ұлы ұстаздың педагогикалық қызметі.

Әсет Ламашевтың бұл еңбегі Ыбырай Алтынсариннің зиялылар арасында зор беделге ие болғанын және оның аса дарынды тұлға болғанын көрсетеді.

Ыбырай Алтынсарин қазақ даласында оқу – ағарту ісін қалыптастырды. Соған орай, Ыбырай өмірі мен ағартушылық қызметін зерделеуде бұл еңбек әлі де өз мәнін жойған жоқ, мол мағлұматтарға толы зерттеу қорытындысы болып әлі де қала бермек.

Әсет Ламашев өзінің ізденіске толы өмірінде ұлы ұстаз ағартушының белсенді насихаттаушысы болды. Ыбырай мұрасы ғылыми зерттеу жұмыстарын атқарып, көптеген еңбектер жазумен қатар, өз атындағы институтқа Ыбырай Алтынсарин мұражайын ұйымдастыруға мұрындық болды.

Институттағы ғылыми педагогикалық мұражай Ыбырай еңбектерін таныстырумен қатар, Ыбырай Алтынсарин атындағы рухани орталығына айналды. Бүгінде білім алушы студенттер мен көптеген қонақтар қызықтайтын Арқалықтың тарихи орындарының біріне саналады.

Әсет аға Ламашев өмірде ізденісті жан еді. Сол ізденіс жұмыстарының деңі – Ыбырай Алтынсариннің еңбектерін, өмірін зерттеп, насихаттауға арналды.

Ыбырайтанушы ғалым Әсет Исламғалиұлы Ламашевтың ізденістерінен өміршен, өшпес мол мұра қалды.

**Ардақ АБДУЛЛИНА,
АрқПИ аға оқытушысы,
магистр.**